

Modernitet, Frihed & Kapitalisering

Jane Møller Larsen, Cand. scient. soc

Modernitet

I Hovarths stykke "Kasimir og Karoline" konfronteres vi som tilskuere med en hierarkisk opbygget intrige. Et klassesdrama, hvor skiftende subjekt-positioner viser os hvordan det menneskelige begær og frie valg er afgørende for menneskets skæbne, der på en og samme tid er præget af markedsbaserede værdier og resulterer i positive resultater for nogle og negative resultater for andre. Min nysgerrighed i denne kommentar, i forlængelse af Hovarts stykke, cirkulerer derfor omkring den menneskelige krop i tid og rum. Hvordan er mennesket blev til et subjekt med iboende nytteværdi og hvilke mekanismer kan der ligge til grund for kapitaliseringen af den menneskelige masse. Med andre ord, hvordan opstod det moderne kapitaliserede menneske og er det muligt, at redegøre for nogle af de historiske hændelser der har skabt os, som dem vi mener og tror vi er i dag? I det efterfølgende ser jeg nærmere på nogle af de teorier der er fremsat af poststrukturalistiske tænkere Foucault og Rose og fremhæver hvorledes tingenes (bevægelige) tilstand kan spores i historien, i magt-relationerne og/eller menneskelige handlinger. For ikke at forvirre mig ud i et alt for komplekst net af historiske forgreninger begrænser jeg mit perspektiv til moderniteten. Dvs. modernitet, ikke forstået som modernisering, men nærmere som en attitude mere end en historisk periode. "*En måde hvorpå man relaterer til sin samtidige virkelighed; et frivilligt valg; en måde at tænke og føle på; en måde at opføre sig på og handle på, som på en og samme tid markerer et tilhørsforhold og præsenterer sig som en prøvelse.*"¹ Og som et tankerum hvor tingene, ordene og mennesket har udviklet sig og forandret sig i vedvarende processer fra det attende århundrede frem til i dag.

Bio-magt

Foucault sporer menneskets transformation, fra det præmoderne til det moderne (kapitaliserede) menneske, i det han kalder bio-magt. Bio-magt er for Foucault: "*En magt over livet. I modsætning til Suverænenes magt, som var retten til at slå ihjel eller lade leve, udøves denne nyere magt snarere igennem forskellige taktiker der tilskynder, forstærker, underbygger, kontrollerer, monitorerer og organiserer menneskers liv. Således er den klassiske magtudøvelse erstattet af en moderne magtform der former menneskers liv eller forbyder det til dødens indtræden.*"² For at spore og studere bio-magtens konsolidering tager Foucault udgangspunkt i døden. Den præmoderne Suveræns magt indebar retten til at tage liv eller lade leve, f.eks. hvis territoriet eller Suverænen selv var truet af udefrakommende. Her kunne Suverænen, monarken eller fyrsten legitimt henrette forrædere, sende soldater ud for at slå oprørere ned og/eller slagte udefrakommende. Således havde man en historisk type samfund, hvor magt primært blev udøvet for at slå ihjel eller lade leve, og hvor magten udøvedes for at distribuere goder, opkræve skatter og kontrollere arbejdskraft. Magt var således et instrument til at gøre en ende på ting, kroppe og liv. Suverænenes privilegium var at bemægtige sig andres liv og undertrykke dette. Noget ganske centralt for denne type magt var *blod*. Blod, ikke kun i relation til blodsudgydelse, men lige så vigtigt som symbolsk værdi. Menneskers tilhørsforhold var delvist

¹ Foucault 1997 p. 309, "*Ethics: The Essential Works 1954-84*" (ed. P. Rabinow). Min oversættelse.

² Foucault 1990 "*The History of Sexuality*" vol.1 p. 138. Min oversættelse.

definerede af blodets bånd. Man kunne tilhøre en specifik slags blod, være af den samme slags, være villig til at spilde sit blod og/eller risikere det. Ligeledes kunne ens blod størkne, være for hurtigt sammenblandet og/eller korrumperet og man kunne sætte sit blod på spil. Således var denne type samfund ”*et sangvinsk samfund, hvor magt opererede igennem blod: æren ved krig, angsten for sult, triumfen ved død, Suverænen med hans sværd, bødler og tortur; blod var en realitet med en symbolsk funktion.*”³

Ifølge Foucault sker overgangen til den moderne æra delvist igennem en transformation fra blodets symbolske værdi til nye kategoriseringsmetoder. Fra en blodssymbolik, (relateret til tilhørsforhold i familier, klaner og stammer) til en analytisk tilgang til den menneskelige krop som et subjekt. Hvor det moderne subjekt ses som en individuel enhed med iboende kvaliteter som køn, race og klasse og som en borger der har specifikke (økonomiske) rettigheder og forpligtelser. Foucault sporer hvordan sådanne moderne kategoriseringsmetoder hastigt formerer sig i 1800 tallet – via den stigende videnskabeliggørelse af *sandheden om mennesket* og produktionen af dokumenteret ekspertviden – og beskriver passagen fra den klassiske æra til den moderne, som en overlappende og sammensmeltende proces. En proces der indebærer at Suverænenes magt erstattes af en politisk magt der tilskriver sig retten til at administrere borgernes liv og på samme tid forpligter sig til at lade borgerne leve. Eller, en magttype hvis højeste mål ikke er at udslukke, men fuldstændigt at gennemtrænge livet. Foucault ser konsolideringen af denne type magt med udspring i to omdrejningspunkter. Det ene omdrejningspunkt fokuserer på kroppen som maskine. En slags *anatomo-politics* af den menneskelige krop, der vedrører ”*kroppens disciplinering, optimering af arbejdsduelighed, udsugning af kroppens kraft, en parallel forøgelse af kroppens brugbarhed og føjelighed, kroppens integration i effektive systemer af økonomisk kontrol – alt dette blev sikret af de magtprocedurer der karakteriserer disciplinerne.*”⁴ Det andet omdrejningspunkt (der opstår noget senere end det første) fokuserer på mennesket som art – *the species body*. Her referer Foucault til en bio-politisk regulering af befolkningen hvor ”*den menneskelige krop er mættet med livsmekanik og fundament for biologiske processer, forplantning, formering, udbredelse, fødsler, dødelighed, helbred og forventet levetid [...] der effektueres igennem en lang række interventioner og regulære kontrolmekanismer.*”⁵

Således konsolideredes bio-magten igennem menneskets *sociale krop* og iflg. Foucault fandt denne konsolidering primært sted i Europa og de daværende kolonier via etableringen af forskellige discipliner og institutioner. Dvs. igennem universiteter, højere grundskoler, barakker, værksteder, fængsler, hospitaler, anstalter for sindssyge og fattige, medier, forlystelser og andre institutionelle udviklingsområder. På et andet plan konsolideredes bio-magten igennem: Økonomisk observation, statistik, fødselsrater, forventet levetid, helbred, boligmasse og migration og var derfor også uigenkaldeligt forbundet med militær, politi, uddannelse, medicin, taktik, lærepladser, demografistudier, evalueringer af forholdet imellem indbyggere og ressourcer, analyser af velstand og allokering af midler etc. Alle i linie med den hastigt

³ Foucault 1990, p. 147. Min oversættelse

⁴ Foucault 1990, p. 139. Min oversættelse

⁵ Foucault 1990, p. 139. Min oversættelse

formerende videnskabeliggørelse af menneskelig eksistens⁶ der var grundlæggende for ideologisk filosofi, og uden tvivl indbyrdes forbundet med kapitaliseringen af det menneskelige subjekt og den parallelle udvikling af markeds-værdi og kapitalisme. Iflg. Foucault ville sidstnævnte simpelthen ikke have været mulig uden den kontrollerede optagelse af kroppe i diverse produktionsapparater og den simultane regulering af befolkningerne i forhold til økonomiske processer.

Dvs. bio-politik kan anskues som en række disciplinerings-teknologier der er rettet mod hele befolkninger og som disse befolkninger retter mod andre og sig selv via uendelige overvågnings- og kontrolmekanismer. Dette foregår bl.a. via medicinske, psykologiske og pædagogiske undersøgelser af mennesket og opdeling af land og steder (space) i div. territorier. Disse kortlægninger opererer så igen igennem vidensmagt – sprog og visibilitet – der former de symbolske og værdiladede kategorier hvori vi indskrives andre og os selv (rig, fattig, sort, hvid, mand, kvinde, rask, syg, pæn, grim, god, ond, normal, pervers, dygtig, uduelig, fra nord, fra syd etc.). Sådanne binære kategorier er med til at definere hvem vi tror vi er, og på en og samme tid også altafgørende for at kunne beskrive vores forestillinger om at vi er sådan. Således er bio-magt fuldt ud sammenhængende med forestillinger om den produktive borger der navigerer i klasse-, race- og kønspolitiske sfærer indenfor grænserne af de ligeså konstruerede moderne liberale nationalstater.

Civiliseret Frihed

Rose, der er meget inspireret af Foucault, ser bio-politik som uløseligt forbundet med etableringen af selvkontrol og uomgængelig i en moderne etos om frie borgere. En af Roses hovedpointer er, at bio-politik og dennes administration blev nødt til at frigive mennesket for at forvandle det til et subjekt. Dvs. en individuel statsborger med visse rettigheder og forpligtelser, der indskrives sig i kategoriseringer, underkaster sig statsmagten og arbejder af egen frie vilje. Rose sammenkæder således frihed og civilisering med liberalt styre. Liberalisme skal dog igen ikke ses som en historisk periode, ej heller en regeringsdoktrin, men nærmere *”som en moralsk indstilling til hvordan man regerer bedst. En styreform der søger at undgå at regere for meget, hvilket kunne resultere i en forvriddning eller undergravning af de zoner der muliggør good governance – familier, markeder, samfund, personlig autonomi og ansvarlighed – og samtidig søger at undgå at regere for lidt og dermed forfejle muligheden for at etablere betingelserne for civilisering, orden, produktivitet og national velstand.”*⁷

I linie med Foucaults fokus på disciplinerings-teknologier, sporer Rose civiliseringen af mennesket i normaliseringspraksisser, rationalitet og sensibilitet. Disse praksisser, mener Rose, kan anskues som virkningsfulde ledelsesstrategier i konstruktionen af reguleret frihed og moralsk handling og ligeledes som nødvendige for skabelsen af 'frie og lige' mennesker indenfor en afgrænset zone. Attenhundredetallets regeringer udformede sig således med udgangspunkt i konstruktionen af frie individuelle subjekter, der af dem selv ville udføre deres forpligtelser til befolkningens bedste. Hermed er der tale om en styreform der kan analyseres som en iværksættelse af rum og blikke og disses iboende teknologier. Eller med andre ord, op igennem attenhundredetallet blev menneskers steder og rum i kontinuerlige processer kalkuleret igennem en optik der skulle muliggøre liberalisme. I disse dage var pøbelen

⁶ Klerikal ekspertise blev i stor stil substitueret og erstattet af videnskabelig ekspertise

⁷ Rose i *”Powers of Freedom – Reframing political thought”* 1999 p. 70. Min oversættelse.

en af de største trusler for den offentlige orden. Masserne der gik amok, oprørerne og mangfoldiggørelsen af rebelske kræfter var noget der skulle ordnes, og regeringerne var således meget ivrige efter at finde løsninger på disse 'problemer'. Hvordan skulle man kontrollere masserne og hvordan kunne man få masserne til at kontrollere sig selv?

Et af svarene var byplanlægning. Strategisk transformation af byer, fra bl.a. åbne stinkende kloaker og en mangfoldighed af tilfældige mennesker og bosættelser, til velordnede steder med befolkningskontrol, høj moral og offentlige sundhedsstyrelser. Således blev drømmen om den sunde, frie og moderne by fremhjulpet af bygninger, gader, offentlige rum, rekreative områder etc. der skulle medføre sundhed, lykke og civilisation. Sådanne udviklinger medførte tillige at menneskers steder og rum blev anskueliggjorte (åbnet for fremmedes blikke) der på en og samme tid 'fastlåste' de frie individer i normative bedømmelser og symbolske placeringer (rig, fattig, sort, hvid, mand, kvinde, rask, syg, pæn, grim, beskidt, ren). Yderligere bevirkede indsættelsen af politistyrker, den tiltagende medicinske tilgang til befolkningen og en regulering af opførsel som værende normal modsat patologisk, at man fik lagt et netværk af opførselsnormer ned over de urbane befolkninger. Ifølge Rose, var sådanne normaliseringsprocesser – kategoriseringer og udvekslede blikke imellem civiliserede og uciviliserede, sunde og syge, gale og 'normale', rige og fattige – altafgørende for at bio-magten kunne operere igennem subjektet selv og herigennem implementere en specifik opførsel i den menneskelige krop frem for en anden (læs; selvkontrol). Rose beskriver det således: "*Offentlig orden skulle opretholdes, ikke via et udtømmende regelsæt af prægtige love og foreskrifter, men ved at få frie individer til at opføre sig som civiliserede mennesker.*"⁸

Rose fremhæver at ordet *normal* ikke eksisterede i ikke-adelig sprogbrug før midten af attenhundretallet. Herfra var dette ord i stigende omfang med til at definere sociale og organiske normer, hvor normen blev til det der var socialt værdigt, statistisk gennemsnitligt, sundt og personligt ønskværdigt. Og ifølge Rose er det "*i disse ideelle individer at man fusionerede de sociale mål for den gode borger med den personlige stræben efter et civiliseret liv; dette er tilstanden af frihed.*"⁹ Dvs., det var bl.a. igennem disciplineringen af den menneskelige krop og dennes opførsel, sammensmeltet med lovgivning og en forestilling om frie og lige individer, at mennesket blev til et moderne civiliseret og hårdtarbejdende væsen. Et væsen der ikke bare var frit, men var forpligtet til at være frit. Civilisation, liberalisme og kapitalisme der opererer i tid og rum igennem demokrati, menneskerettigheder og frihandel, blev (og bliver) således konstant konsolideret igennem frie og aktive borgere. Og det er med dette perspektiv, at det bliver muligt at se, at vi i dag praktiserer magt igennem frihed og på en og samme tid er styret (og kapitaliseret) i dens navn.

Derfor er hovedrolleindehaverne i Hovarts stykke "Kasimir og Karoline" også ganske genkendelige. De er moderne mennesker med frie valg og (socialt determineret) begær. De er normale, civiliserede, frie og kapitaliserede væsener, der praktiserer deres frihed således at det fører til positive resultater for nogle og negative resultater for andre. Deres skiftende subjekt-positioner og magt-relationer viser os hvordan de

⁸ Rose 1999 p. 73

⁹ Rose 1999 p. 78

vælger, handler, underkaster sig, indskriver sig og bruger sig selv og andre i deres sociale sammenhæng. De eksponerer hermed, at deres friheds-praksisser er ækvivalente med selvkontrol og potentiel optimering af muligheder og fysisk kapacitet i moderne produktions-systemer – hvor friheds-praksisser kan defineres som en teknologi hvormed vi måler, kalkulerer, estimerer, evaluerer, disciplinerer og dømmer andre såvel som os selv. Derfor stemmer deres frihed heller ikke overens med salig fryd og himmelsk uansvarlighed, men bliver netop til en magtmekanisme der opererer igennem individet, der kontrollerer sig i forhold til rettigheder og forpligtelser i dennes befolkning. Man kan derfor spørge sig selv, analogt med Hovarts ideologiske undertoner, om det ikke synes utopisk at af-kapitalisere det moderne menneske samtidig med, at vi til stadighed kræver at blive regeret i frihedens navn?

oooOOOooo